

Violeta Ivković¹
Boris Brezo²

PERCEPCIJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA O ATRAKTIVNOSTI JAHORINE KAO TURISTIČKE DESTINACIJE U LJETNOM PERIODU

Apstrakt: Nakon Olimpijade Jahorina se transformisala u izuzetno privlačnu turističku destinaciju, te je uključena i u međunarodne turističke tokove. Jahorina obiluje netaknutom prirodom, crnogoričnom šumom, planinskim izvorima, divljim konjima, planinskim stazama, brojnim biljem i bobičastim voćem. U vrijeme ekstremnih vrućina mnogi gosti nalaze trenutke rasonode u aktivnostima koje Jahorina pruža: šetnje označenim planinskim stazama, biciklizam, brdski biciklizam, panoramsko razgledanje planinskih vrhova, vožnja kvadovima, dječije atrakcije, a naročito je popularna kod sportista za visinske pripreme. Jahorina je planina za sve i pogađa svačiji ukus, a svojom bogatom ponudom posjetiocima nesebično nudi rasonodu i odmor za sva čula 365 dana u godini. Sa teorijskog stanovišta, u radu je pažnja posvećena značaju turizma u BiH, ekološkoj dimenziji turizma na Jahorini, značaju OC Jahorina za razvoj planine i prikazana je ljetna ponuda ove olimpijske ljepotice. Istraživački dio odnosi se na percepciju stanovništva o atraktivnosti planine u ljetnom periodu.

Ključne riječi: Jahorina, planinski turizam, ljetna ponuda, percepcija stanovništva.

LOCAL POPULATION PERCEPTION ON THE ATTRACTIVENESS OF JAHORINA AS A TOURIST DESTINATION IN THE SUMMER PERIOD

Abstract: After the Olympic Games, Jahorina gained a reputation as an attractive tourist destination and was included in the international tourist movements. Jahorina is abundant in untouched nature, evergreen forest, mountain springs, wild horses, mountain trails, numerous herbs, and berries. During extremely hot weather many guests find their moments of joy in the activities Jahorina offers: hiking through marked mountain trails, biking, mountain biking, panoramic sightseeing of mountain peaks, quad rides, attractions for children, and the mountain is particularly popular for high altitude sport preparations. Jahorina is the mountain created for everything and it pleases everyone's taste. With its abundant offer, it selflessly provides joy and rest for all senses, 365 days a year. From the theoretical point of view, this paper pays attention to the importance of tourism in BiH, the ecological dimension of tourism on Jahorina, including the importance of OC Jahorina for mountain development and it also presents the summer offer of this Olympic beauty. The research part of the paper refers to the perception of the population about the attractiveness of the mountain in the summer.

Key words: Jahorina, mountain tourism, summer offer, population perception.

UVOD

Brojne i raznovrsne prirodne i antropogene turističke vrijednosti Republike Srpske predstavljaju solidnu osnovu razvoja turizma. Prirodne ljepote i bogatstva, kulturno-istorijsko naslijeđe, povoljan geografski položaj, tradicionalna gostoljubivost i raznovrsna gastronomska ponuda decenijama su privlačili i veliki broj turista. Planinski turizam zauzima značajno mjesto u turističkoj privredi Republike Srpske, odnosno Bosne i Hercegovine. Olimpijska ljepotica Jahorina smještena je u istočnom dijelu Republike Srpske i izdvaja se kao jedna od najznačajnijih turističkih planinskih lokaliteta Republike Srpske. Jahorina je ski centar koji je u posljednje tri godine doživio svoj procvat. Veliki investicioni projekti koji podrazumijevaju izgradnju najmodernijeg sistema osnježavanja, uređenja ski staza, novih liftova i kabinske gondole, osvjtljenja, izmjenu vizuelnog identiteta plasirali su je u sami vrh svjetskih skijaških destinacija. Uprkos velikim ulaganjima i infrastrukturnim projektima ova planina najveći značaj pridaje svojim gostima, politika najboljeg odnosa cijene i kvaliteta je zadržana i čini osnovu poslovanja Olimpijskog centra Jahorina.

Predmet istraživanja je percepcija lokalnog stanovništva o atraktivnosti Jahorine kao turističke destinacije u ljetnom periodu.

¹ Student master studija na Ekonomskom fakultetu Pale ✉ violetaivkovic1996@gmail.com

² Student master studija na Ekonomskom fakultetu Pale ✉ brezo57@gmail.com

Cilj rada je da se, ispitivanjem mišljenja lokalnog stanovništva, ukaže na postojeće stanje na Jahorini u ljetnom periodu te da se na osnovu toga dokaže da ova planina, iako ima potencijal, nema razvijenu turističku ponudu za ljetni period u mjeri u kojoj bi trebalo.

Hipoteza istraživanja: Postoji prostor za poboljšanje turističke ponude i atraktivnosti Jahorine kao turističke destinacije u ljetnom periodu.

1. JAHORINA KAO DIO PLANINSKOG TURIZMA RS I BiH

Republika Srpska raspolaže respektabilnim resursima razvoja planinskog turizma. Na to ukazuje nekoliko značajnih planinskih lokaliteta sa mnoštvom geomorfoloških, hidrografskih, bioklimatskih i biogeografskih turističkih vrijednosti. Intenzivan razvoj savremenog planinskog turizma prati razvoj turističke infrastrukture i suprastrukture. Prekretnicu u razvoju planinskog turizma imale su XIV Zimske olimpijske igre, održane u Sarajevu početkom 1984. godine i na okolnim planinama (Jahorini, Trebeviću, Igmanu, Bjelašnici). Turistički centar Jahorina udaljen je od Sarajeva 30 km, odnosno 12 km od Pala. Pripada dinarskom planinskom sistemu i pruža se pravcem sjeverozapad-jugoistok. Sa turističkog aspekta najinteresantniji dio je planinska visoravan (duga 15 km, a široka 5 km) iznad koje su i njeni najviši vrhovi: Ogorjelica (1946m), Sjeniste (1910m), Košuta (1910m) i slično (Gnjato i dr. 2005.). U hidrogeografskom smislu Jahorina predstavlja dio razvoja rijeke Bosne i Drine. Nagibi reljefa Jahorine pružaju mogućnost razvoja svih vidova zimskih sportova, za početnike pa do vrhunskih profesionalaca. Zahvaljujući geološkom sklopu i padavinskom režimu, Jahorina obiluje mnogobrojnim izvorima pitke vode. Veliki broj izvora i geomorfološki sklop terena uslovlili su i gustu hidrografsku mrežu (Gnjato i dr. 2005.). Glavna klimatska specifičnost Jahorine je veliki broj dana sa snježnim pokrivačem, te dugi periodi vedrog vremena tokom zime što pogoduje upražnjavanju zimskih sportova. U florističkom pogledu, Jahorina je veoma bogata i interesantna. Kvalitetne četinarske šume djeluju smirujuće, a njihov miris osvježava organizam. Šumska vegetacija se prostire do visine od 1650m u kojoj najveću zastupljenost imaju šume bukve i jele, ali i razne vrste javora po kojima je i dobila ime. Pored toga, Jahorina obiluje i šumskim plodovima jagode, maline, kupine, borovnice, te ljekovitim travama i rijetkim endemičnim biljnim vrstama (Gnjato i dr. 2005.). Osnovni vid turizma na Jahorini je zimsko-sportski turizam, koji traje od novembra do aprila. Veoma je značajan i izletničko-rekreativni te kongresni turizam, koji je u funkciji tokom cijele godine. U posljednjih nekoliko godina, došlo je i do procvata ljetnog turizma na Jahorini. Jahorina se može pohvaliti najsavremenijim sistemom za osnježavanje kojim je povezano cijelo skijalište, odnosno 46km alpskih i 10km nordijskih staza. U svakom trenutku, perfektno uređene staze su povezane najmodernijim žičarama za prevoz skijaša i bordera, koje su ukupnog kapaciteta oko 17 000 skijaša na sat. Skijaši na Jahorini mogu izabrati skijanje na lakim stazama, stazama srednje težine kao i na teškim stazama koje su prilagođene iskusnijim i spretnijim skijašima. 46 km staza pokriveno je sa jednom kabinskom gondolom, tri šestosjedne žičare, jednom dvosjednom i sa tri ski lifta. Najmlađim skijašima na ovoj planini je posvećeno najviše pažnje, za njih su pripremljena dva ski vrtića sa pokretnom trakom, tubing stazom i mnogobrojnim zabavnim sadržajima. Ski vrtići su najadekvatniji za mališane i početnike jer tu mogu napraviti svoje prve skijaške korake i beskrajno se zabaviti na snijegu. Za avanturiste i ljubitelje adrenalina dostupna je i staza za noćno skijanje na kojoj je izgrađeno novo osvijetljeno koje omogućava uživanje na skijama i nakon zalaska sunca. Noćno skijanje je najbolji način da se završi dan na planini. Jahorinski skijaši i borderi imaju tu priliku da osjete čari jahorine noću i doslovno provedu dan na skijama (OC Jahorina, 2019.). Turizam zaslužuje posebnu pažnju u oblasti usluga, jer ostvaruje preko polovine priliva sektora usluga u Bosni i Hercegovini. Za dalji razvoj turizma potrebno je povećati njegovu konkurentnost. Ukupan doprinos turizma BDP-u je 7% i prema svjetskim procjenama mogao bi narasti za 6,2% do 2022. godine (Srateški okvir za BiH, 2019.). Turizam u Bosni i Hercegovini pokazuje trend rasta i ima potencijal da uveća svoj razvojni faktor. Ulaganje u turizam podrazumijeva različite forme turizma – kulturni turizam baziran na istoriji, materijalnom naslijeđu (zanatima, tradiciji) i turizam baziran na eno-gastronomskim produktima.

2. EKOLOŠKA DIMENZIJA ODRŽIVOG TURIZMA NA JAHORINI

Koncept održivog razvoja danas postaje vodeći princip razvojnih politika velikog broja institucija i organizacija na svim nivoima. Svjetska komisija za životnu sredinu i održivi razvoj definisala je koncept održivog razvoja kao koncept koji je objedinio ekonomske, socijalne i ekološke politike u cilju da se „razvoj učini održivim kako bi se obezbijedilo zadovoljenje sadašnjih potreba koje neće ugroziti mogućnost budućih generacija da zadovolji sopstvene potrebe“ (Jegdić, 2012.). U osnovi svih definicija održivog razvoja kao koncepta su isprepletene tri dimenzije: ekonomska, društvena i ekološka. Tako bi se ekonomska održivost mogla definisati kao ostvarivanje rasta, efikasnosti i „pravedne“ distribucije bogatstva (Jegdić, 2012.). Učestvovanje u donošenju odluka, mobilnost i koheziju, ostvarivanje društvenog identiteta, razvoj institucija i slično, bi podrazumijevalo društveno održivost, dok ekološka održivost poštuje cjelovitost različitih ekosistema, noseći kapacitet i zaštitu prirodnih resursa (Jegdić, 2012.). Najbolji put za održivi turizam nalazi se u međusobnom povezivanju subjekata koji učestvuju u stvaranju turističkog proizvoda. Održivi turizam treba da obezbijedi satisfakciju turista i sadržajno iskustvo, odnosno da povećaju njihovu svjesnost o pitanjima održivosti. Pet ključnih ciljeva koji se izdvajaju kao rješenja u implementaciji održivog turizma su: zaštita životne sredine i očuvanje prirodnih resursa, očuvanje socijalnog integriteta lokalne zajednice, zaštita kulturne baštine destinacije i poštovanje kulturnih specifičnosti domicilnog stanovništva, ostvarenje ekonomskih koristi u turizmu i od turizma, optimalno zadovoljenje potreba turista kroz ponudu turističkog proizvoda visokog kvaliteta (Jegdić, 2012.). Najdjelotvorniji pristupi za postizanje održivosti su odgovarajuća alokacija odgovornosti, zatim koordinacija, integrisanje različitih sektorskih politika, otvorenost procesa za uključivanje različitih subjekata, povezanost sa nižim nivoima upravljanja te praćenje i vrednovanje provođenja razvojnih politika.

Planinska područja zauzimaju oko jedne petine kontinentalne površine Zemlje (oko 38 miliona km²). Planinska područja izdvajaju se prema geografskim kriterijumima nadmorske visine i nagiba terena, razvojnim kriterijumima poljoprivrede i turizma, administrativnoj podjeli ili kombinacijom više kriterijuma. U 53 zemlje svijeta planine pokrivaju više od 50% nacionalne teritorije, u 46 zemalja 25-50%, u 30 zemalja između 10-25%, a u 70 zemalja do 10% teritorije (Walther, 2002.). Održivi razvoj planinskih područja, pored ekonomske i socijalne, ima izraženu prostorno-ekološku dimenziju. Planinsko područje svojim fizičko-geografskim uslovima i ograničenjima bitno opredjeljuje pojavu, vrstu i intenzitet razvoja. Razvojne aktivnosti zahvataju dijelove planinskog prostora koji su dostupni i koje stanovništvo, prema nivou svoje sposobnosti i razvijenosti, može da prilagodi svojim potrebama i djelatnostima (Perišić i Derić, 1995.). Resursi planinskih područja imaju ključnu ulogu za održivi razvoj naše planete.

Savremeni pristup održivom razvoju planinskih područja zasniva se na omogućavanju kvalitetnijeg života i privređivanja lokalnog stanovništva, stvaranju uslova za odmor i rekreaciju urbanog stanovništva i obezbjeđenju zaštite i prezentacije (prirodnih i kulturnih) predjela i naslijeđa. Pozitivne efekte ovakvog pristupa potvrđuju iskustva zemalja sa višim stepenom razvijenosti planinskih područja – u razvoju turizma, tradicionalne poljoprivrede i komplementarnih aktivnosti, uređenju tradicionalnih planinskih naselja, izgradnji planinskih centara i zaštiti prirodnih vrijednosti i resursa (Maksin i dr. 2009.).

Izazov održivog razvoja planinskih područja, uključujući održivi turizam, jeste doprinos zaštiti i održivom korišćenju naslijeđa i životne sredine. Problem se javlja usljed potencijalnog ili manifestovanog konflikta između razvoja turizma i zaštite prirodnog naslijeđa, resursa i životne sredine, ili drugih prioriteta namjena i funkcija od javnog interesa. Prevencija i relativizacija ovog konflikta obezbjeđuje se prostornom diferencijacijom zona zaštite od zona predviđenih za razvoj različitih aktivnosti i, naročito, usklađivanjem aktiviranja turističkih potencijala sa režimima zaštite prirodnog naslijeđa i resursa. Najčešće se ustanovljava polifunkcionalna regija na zaštićenom planinskom području, sa turizmom kao jednom od posebnih namjena komplementarnoj zaštiti prirodnog naslijeđa i resursa (Maksin i dr. 2009.).

Ostvarivanje ekonomske isplativosti obuhvata: istraživanje tražnje potencijalnog tržišta za novom planinskom destinacijom i turističkim proizvodom; multikriterijumsku ocjenu rentabilnosti projekta; finansijske analize investicionih aranžmana koji obezbjeđuju najbolji rezultat u iniciranju razvoja ili nastavku realizacije; analizu tržišta nekretnina u pogledu optimalne lokacije, naknada za uređenje građevinskog zemljišta i mogućnosti reinvestiranja u razvoj; analizu mogućnosti razvoja djelatnosti koje su komplementarne turizmu, kao dijela strategije socioekonomskog razvoja lokalne

zajednice i ulaganje javnih prihoda i dijela prihoda sektora turizma u zaštitu planinskog područja (Maksin i dr. 2009.).

3. ULOGA OLIMPIJSKOG CENTRA JAHORINA KAO JAVNOG PREDUZEĆA

Olimpijski centar (OC) "Jahorina" AD Pale je javno preduzeće od strateškog značaja koje je zaduženo da brine o očuvanju prirodnog bogatstva ove planine i promovisanje turističkog potencijala i unaprijeđenje zimskog i ljetnog turizma na ovoj planini (Vladušić, 2013.). Ovo preduzeće nastoji da kroz svoj rad što više ubrza razvoj Jahorine kao jednog od vodećih turističkih centara, da očuva i zaštiti prirodne ljepote ove planine i unaprijedi razvoj ostalih oblasti privrede povezanih sa turizmom. Najveći dio finansijskih sredstava ulaže se u razvoj ponude za zimsku sezonu, dok je ljetna sezona još uvijek nedovoljno razvijen, ali je posljednjih godina ulaganje i u ljetni turizam poboljšano. U cilju unapređenja zimskog turizma, posebna pažnja se posvećuje modernizaciji skijališta, ali ne samo modernizaciji vertikalnog transporta, već i modernizaciji ski staza što podrazumijeva svakodnevno osnježavanje, obilježavanje i ograničavanje staza, obilježavanje staza za početnike i omogućavanje kvalitetnog rada ski školama.

Jedan od najvažnijih ciljeva OC "Jahorina" jeste stvoriti ambijent koji će privući što više investitora, koji su spremni ulagati sredstva u razvoj ovog regiona. Važno pitanje za Jahorinu je kako podstaći preduzetnike da razvoj svog biznisa vide, upravo, na ovom području. Jahorina može iskoristiti imidž lokaliteta na kojem su održane Zimske olimpijske igre kako bi privukla pažnju preduzetnika koji ovdje vide šansu za razvoj vlastitog biznisa, a koji će istovremeno povećati zadovoljstvo posjetilaca Jahorine, što naravno čini Jahorinu konkurentnijim turističkim centrom. Takođe, potrebno je uvođenje inovativnih sadržaja koji bi doveli do prednosti nad konkurencijom, a time i poboljšali profitabilnost OC "Jahorina" (Vladušić, 2013.). Dakle, potrebno je stvoriti ambijent koji će omogućiti preduzetnicima da na ovoj turističkoj destinaciji uvode nove, inovativne sadržaje, atrakcije i turističke proizvode, koje bi produžile turistički boravak i dovele nove goste. U savremenom turizmu veliki broj turističkih destinacija nastoji da, pored osnovnih turističkih usluga (smještaj, ishrana, prevoz), zbog promijenjenih zahtjeva tražnje, razvije i ostale turističke usluge (zabava, razonoda, rekreacije, sport, obrazovanje, avanture i sl.). Posljednjih godina sve je veća turistička tražnja u području „ostalih“ turističkih usluga, pa je u strukturi turističke potrošnje veći dio izdataka namjenjen ovim uslugama. Uzimajući u obzir nedostatke i probleme Jahorine kao turističkog centra, a koji se odnose na nedovoljno razvijenu turističku ponudu u ljetnom periodu, možemo zaključiti da OC "Jahorina" uradila odličan posao posljednjih godina, jer je kreirana primamljiva ponuda za turiste u ljetnim mjesecima. Turizam ima značajan uticaj na mala i srednja preduzeća, kako direktno, tako i indirektno. Primjer direktnog uticaja su sva mala i srednja preduzeća koja posluju na Jahorini i imaju svoje sjedište na ovom području. Indirektan uticaj turizma ogleda se u činjenici da prouzrokuje djelatnosti koje su indirektno povezane sa turizmom, a to su, na primjer, industrija, građevinarstvo, poljoprivreda i druge djelatnosti koje preko turizma proširuju tržište za plasman svojih proizvoda. Na ovaj način se u okviru jedne teritorije proširuje tržište i daje šansa cjelokupnoj nacionalnoj ekonomiji da plasira svoje proizvode u sklopu turističke potražnje (Vladušić, 2013.).

OC Jahorina iziskuje potrebu za unapređenjem sadržaja svojih ulaganja kako bi se unaprijedila prodaja i podigla tržišna konkurentnost, a sve u cilju privlačenja većeg broja turista iz zemlje i inostranstva. Glavni sadržaj turističke infrastrukture ovog turističkog centra treba da čini prije svega alpsko skijalište koje je koncipirano kao jedinstven, povezani sistem žičara i ski staza koji u zimskoj sezoni opsluđuje korisnike najmanje 120 dana godišnje, a sa ciljem da centar radi 365 dana u godini. Kako bi se ostvarila puna funkcionalnost Olimpijskog centra u smislu osiguranja i produženja skijaške sezone i povećala bezbjednost korisnika usluga u smislu ostvarivanja optimalnog kapaciteta staza, neohodno je bilo investirati u OC "Jahorina" u uređenje postojećih ski staza i u izgradnju sistema za vještačko osnježavanje. Na ovaj način će se cijelo skijalište uvezati u jednu cjelinu i skijaši će moći da sa jednog kraja skijališta pređu na drugi preko osniježenih staza, što bi dovelo do potpune funkcionalnosti skijališta, kao i do ranijeg otvaranja i kasnijeg zatvaranja zimske sezone. Pomenute investicije su bile veoma važne i iz razloga održavanja Zimskih olimpijskih igara mladih 2019. godine na Jahorini u disciplinama slalom i veleslalom. Bez urednih i osniježenih staza, kao i bez pripremljenih smještajnih kapacitet bilo bi nemoguće realizovati ovaj događaj koji ima izuzetan značaj za promociju Jahorine kao turističke destinacije. Investiranjem u OC „Jahorina“, u cilju opstanka, razvoja i unapređenja Olimpijskog centra bi se pozitivno uticalo i na poslovni ambijent i privredni

razvoj lokalnih samouprava, promovisao autohtoni turistički proizvod, uticalo na životni standard stanovništva, a samim tim bi se podstakla i nova ulaganja u razvoj infrastrukture i cjelokupnog regiona (OC Jahorina, 2019.).

Jahorina je ski centar koji je u posljednje tri godine doživio svoj procvat. Veliki investicioni projekti koji podrazumijevaju izgradnju najmodernijeg sistema osnježavanja, uređenja ski staza, novih liftova i kabinske gondole, osvjetljenja, izmjenu vizuelnog identiteta plasirali su je u sami vrh svjetskih skijaških (OC Jahorina, 2019.). Uprkos velikim ulaganjima i infrastrukturnim projektima ova planina najveći značaj pridaje svojim gostima, politika najboljeg odnosa cijene i kvaliteta je zadržana i čini osnovu poslovanja Olimpijskog centra Jahorina.

Akcionarsko društvo Olimpijski centar „Jahorina“ Pale je nastalo transformacijom ODP Olimpijski centar „Jahorina“ u akcionarsko društvo. Olimpijski centar se bavi prije svega pružanjem usluga hotelskog smještaja kao i pružanjem usluga na ski stazama. Kontrolni paket akcija se nalazi u vlasništvu države i to preko Akcijskog fonda RS, PREF-a i Fonda za restituciju RS. Pored države, u vlasništvu Društva učestvuju i zatvoreni investicioni fondovi koji su svoja učešća uglavnom stekli u toku vaučerske privatizacije kao i ostali akcionari koji čine tek 1,48% vlasništva (OC Jahorina, 2019.).

4. LJETNA PONUDA NA JAHORINI

Iako ljetna ponuda Jahorine još uvijek nije u punom sjaju, u posljednje dvije godine se radi i na bogaćenju iste, jer je Jahorina planina za sve i svojom bogatom ponudom posjetiocima nesebično nudi razonodu i odmor 365 dana u godini. Jahorina obiluje netaknutom prirodom, crnogoričnom šumom, planinskim izvorima, divljim konjima, planinskim stazama, brojnim biljem i bobičastim voćem. U vrijeme ekstremnih vrućina mnogi gosti nalaze trenutke razonode u aktivnostima koje Jahorina pruža: šetnje označenim planinskim stazama, biciklizam, brdski biciklizam, panoramsko razgledanje planinskih vrhova, vožnja kvadovima, dječije atrakcije, a naročito je popularna kod sportista za visinske pripreme.

Realizovan je i projekat najdužeg alpin kostera u Evropi, od jezera na vrhu do podnožja planine, čija dužina iznosi 2,2 km i predstavlja sigurno najveću ljetnu atrakciju na planini. Polaz alpin kostera je u neposrednoj blizini velikog jezera na vrhu planine i restorana koji je smješten na najljepšoj poziciji na Jahorini, odakle se može uživati u prelijepim vidikovcima i pogledu ka planinskim ljepotama. Jezero je ambijentalno uređeno sa novim stazama za šetnju, klupama, ljetnikovcem i hranilicama za konje (OC Jahorina, 2019.). Pored toga, u ponudi je i vožnja šestosjedom, kao i X raycer, koji omogućava jedinstveno iskustvo planinske vožnje. Za odlično urađen dizajn i jedinstvenost, dobitnik je nagrade German Design Award 2017 (OC Jahorina, 2019.). Namjenjen je za djecu i odrasle, koji mogu da dožive nezaboravnu vožnju u okviru obilježene staze na Poljicama. Pored toga, u ponudi je i tjubing, koji je kreiran prevashodno za zabavu najmlađe populacije, ali svakako da i odrasli mogu uživati u ovom sadržaju. Staza je dužine oko 100 m i predstavlja plastičnu podlogu na kojoj je moguće spuštanje uz pomoć posebnih guma za tu vrstu aktivnosti. Na samom ulasku na stazu Ljubavi, nalazi se nova teretana na otvorenom, sa odmorištem, kao i fudbalski stadion sa prirodnom travom, koji prate košarkaški tereni i tereni za odbojku. Označene planinske staze prilagođene su svim ljubiteljima lagane planinske šetnje, porodicama dok su neke od staza namjenjene ljubiteljima zahtjevnijeg terena i brdskom biciklizmu. Staza Ljubavi počinje kod sportskih terena Olimpijskog centra Jahorina (hotel Bistrica) i kreće se kroz šumske predjele gdje se nailazi na netaknutu prirodu, predjele obložene mahovinom, šumske potoke i brzake, brvna i drvene mostiće ali i šumske klupe za odmor i užitek u pogledu, oazi zelenila i najljepše ptičije pjesme. Ova staza prati potok Bistrica i presjeca ga na više mjesta što je posebno interesantno za ljubitelje dinamičnih šetnji. Ukoliko se prati staza Ljubavi do kraja njene rute stići će se do Olimpijskih krugova koji su podsjetnik na olimpijske igre koje su se na Jahorini održale 1984. godine ali koje su omiljeno mjesto za fotografisanje sa najljepšim pogledom na planinu.

Olimpijska ruta provodi turiste kroz vikend naselje Jahorina i omogućava razgledanje najrazličitijih i autentičnih planinskih vikendica i objekata, počinje sa platoa Poljice odakle se skreće lijevo prateći asfaltni put. Prolazeći kroz mirne ulice sa porodičnim kućama, ubrzo se izlazi na put na jugozapadnom obodu naselja, koji vas lagano vodi ka najvišoj tački na turi – hotelu Šator. Od hotela Šator ruta nastavlja kratko asfaltom, a zatim putem makadama – karakterističnim planinskim putem. Ubrzo prelazi preko skistaze i kroz šumu stiže do hotela Partizan, gdje ponovo počinje asfalt. Prolazeći zatim pored planinskih kuća na Ogorjelici, dolazi se do asfaltnog puta kojim se moguće

spustiti do početne tačke Olimpijske staze platoa Poljice. Ova Olimpijska ruta prilagođena je porodicama za laganu šetnju ali i biciklistima. Dio staze je osvijetljen te je moguća ugodna šetnja u večernjem terminu uz zalazak sunca koji svojim zracima na pastelan način obasjava najljepše planinske padine (OC Jahorina, 2019.).

Staza Zdravlja polazi takođe od sportskih terena Olimpijskog centra Jahorina ali se na samom početku odvaja od rute staze Ljubavi te ide preko uzbrdice i gustog šumskog predjela. Puteljkom koji vodi kroz gustu šumu dolazi se do najatraktivnijeg dijela ove staze – litici Hladilo odakle se prostire fantastičan pogled na okolnu panoramu. Skromna staza izvodi na najvišu i najljepšu tačku Hladila – Kalajidžin kamen – tu se nalazi i izvor prirodne i čiste planinske vode „Božića voda“. Ruta dalje nastavlja planinskim putem kroz šumu presjecajući potok „Bistrica“ te takođe završava kod Olimpijskih krugova (OC Jahorina, 2019.).

Sportsko – rekreativna staza je najduža od svih staza i omogućava da se tokom šetnje duge više od 13 km obide sve uspone i padove olimpijske planine, od samog podnožja do najvisočijeg vrha Ogorjelice koji je smješten na 1.916 mnv (OC Jahorina, 2019.). Ruta sportsko – rekreativne staze polazi od sportskih terena Olimpijskog centra Jahorina te se asfaltnim putem spušta do platoa Poljice odakle kao i Olimpijska staza ide do vikend naselja zatim mijenja svoju rutu. Iz vikend naselja „Jahorina“ uzbrdicom i planinskim putem vodi do izlazne stanice šestosjeda Poljice i velikog vještačkog jezera kapaciteta 75.000 m³ oko kojeg je uređen prostor za šetnju i odakle se može usmjeriti do najvisočijeg vrha Ogorjelice koji je ujedno i tačka sa najljepšim pogledom na okolne planine i fotografisanje. Ukoliko se prati putanja Sportsko – rekreativne staze do kraja posjetioci imaju priliku da uživaju u razgledanju nesvakidašnjih prizora okolne panorame, prirode, najrazličitijih biljaka i divljih konja. Ruta sportsko rekreativne staze je kružna putanja koja omogućava da stekne kompletnu sliku o Jahorini i omiljena je među biciklistima, sportistima ali ljubiteljima dugih šetnji u prirodi (OC Jahorina, 2019.).

Što se biciklizma tiče, planina nudi brojne biciklističke staze, kako one prilagođene i uređene, tako i staze za slobodnu vožnju. Staza Biciklistički spust polazi sa vrha planine do kojeg u toku ljetne sezone može doći šestosjedom Poljice uživajući u panoramskom razgledanju planine. Ono što je zanimljivo je da korpe šestosjeda imaju instalirane nosače za bicikle tako da su posjetioci u prilici bezbjedno smjestiti svoje biciklo i uživati u pogledu do gotovo samog vrha planine. Ruta ove staze počinje na vrhu i završava kod sportskih terena Olimpijskog centra Jahorina i predstavlja nešto ekstremniju rutu prilagođenu prvenstveno ljubiteljima Downhill biciklističke discipline ali i onim malo manje ekstremnijim ljubiteljima ovog sporta (OC Jahorina, 2019.).

Pored svega ovoga, Jahorina je najatraktivnija planina za team building, gdje posjetioci mogu ojačati svoj tim, zbližiti se sa kolegama, zabaviti uz cjelokupan ljetni sadržaj i stvoriti prelijepe uspomene. Uz aktivnosti sa kolegama u team buildingu garantovano obezbjeđujete efikasniji rad, bolju komunikaciju, jačanje samopouzdanja i oslobađanje stresa (OC Jahorina, 2019.).

Ljeto 2019. godine je sigurno prekretnica kada je Jahorina u pitanju, ostvareno je gotovo 40.000 ljetnih vožnji, i promet je dostigao impresivnu cifru od 250.000 KM što je povećanje u odnosu na baznu 2016. godinu za čak 900 odsto (OC Jahorina, 2019.). Svi parametri su premašeni. Jahorina je postala centar zbivanja, kako zbog nikada više infrastrukturnih projekata koji su trenutno u toku, tako i zbog nove, najveće ljetne atrakcije u regionu, boba na šinama. Ponuda Jahorine je dodatno upotpunjena novim adrenalinskim sadržajem bobom na šinama koji je ujedno jedinstven i najduži u jugoistočnoj Evropi ali i među 10 najdužih u cijeloj Evropi. Ovoj atrakciji se itekako mogu pripisati zasluge za ostvarene fascinantne rezultate i nezapamćeno dobru ljetnu sezonu.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja rada se odnosi na percepciju lokalnog stanovništva o atraktivnosti Jahorine kao turističke destinacije u ljetnjem periodu. To podrazumijeva da se kroz ispitivanje sagleda postojeće stanje i da se ispita koliko je lokalno stanovništvo zadovoljno turističkom ponudom u ljetnom periodu, da li i koliko posjećuju Jahorinu i slično. Cilj istraživanja odnosi se na ispitivanje postojeće percepcije lokalnog stanovništva o atraktivnosti Jahorine kao turističke destinacije u ljetnom periodu, ali i potrebe ispitanika za detaljnijim informisanjem o turističkoj ponudi Jahorine i sveobuhvatnijem shvatanju načina na koji funkcioniše planina.

U skladu sa ciljem istraživanja, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja: Da li Jahorina ima dovoljno atraktivnosti kao neke druge poznate turističke destinacije, Da li više preferirate zimski ili

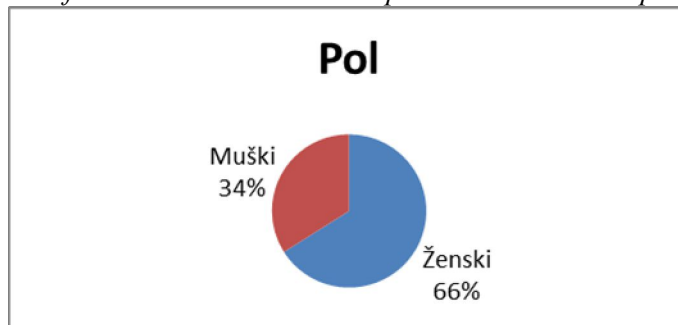
ljetni turizam na Jahorini, Da li ste zadovoljni ponudom na Jahorini u ljetnoj sezoni, Koliko često posjećujete Jahorinu na godišnjem nivou, i slično. Tok i uzorak istraživanja postavljeni su u skladu sa metodologijom naučnoistraživačkog rada, ciljevima i hipotezama istraživanja. Raspoloženje ispitanika za učestvovanje u anketi je bilo na jako visokom nivou.

Imajući u vidu cilj istraživanja, kao najadekvatniji pristup istraživanju izabrana je metoda ispitivanja. Primjenjeni istraživački metod podrazumijeva upotrebu ankete, odnosno prikupljanje deskriptivnih podataka na bazi strukturiranog upitnika. Kao instrument u ispitivanju korišćen je upitnik. Upitnik je prosljeđen elektronski, ali i neposrednim putem na više adresa, ali je dobijeno ukupno 100 popunjenih upitnika. Na taj način je obezbijeđen prigodan uzorak od 100 ispitanika oba pola (34% muškog i 66 % ženskog pola). Za obradu podataka korišćen je SPSS program za statističku obradu i analizu podataka.

Kako bi se obezbijedilo da ispitanici iskreno i bez bojazni od zloupotrebe bilo kog tipa daju odgovore na pitanja, već na samom početku im je stavljeno do znanja da je upitnik anoniman i da se odgovori koriste isključivo u svrhu istraživanja. Ispitivanje je izvršeno u oktobru 2020. godine.

Upitnik sadrži devet pitanja, od kojih su prva tri pitanja bila lična, u svrhu prikupljanja podataka o polu, starosti i obrazovanju. Ostatak upitnika je osmišljen sa ciljem da se dobiju značajne informacije o stavovima ispitanika o ljetnoj ponudi Jahorine. Pitanja su postavljena na taj način da budu jasna svim ispitanicima i imala su ponuđene odgovore, kako bi se skratilo vrijeme potrebno za popunjavanje upitnika.

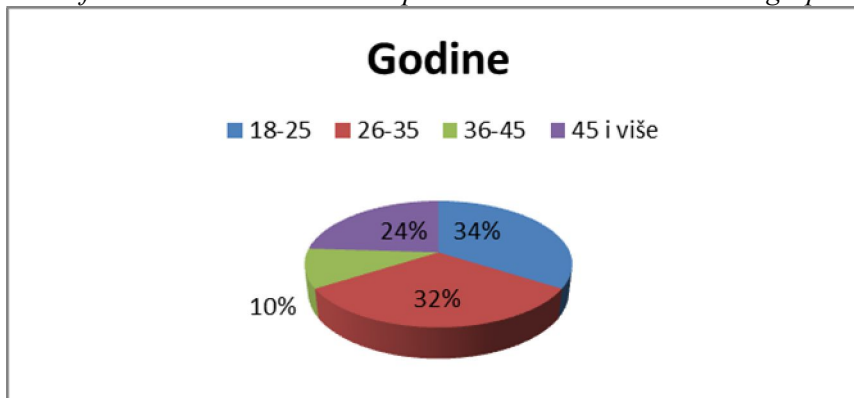
Grafikon 1. Struktura uzorka ispitanika u odnosu na pol

Izvor: Istraživački rezultati autora

Iz grafika vidimo da je od ukupnog broja ispitanika (100), obuhvaćeno 66 osoba ženskog pola i 34 osobe muškog pola.

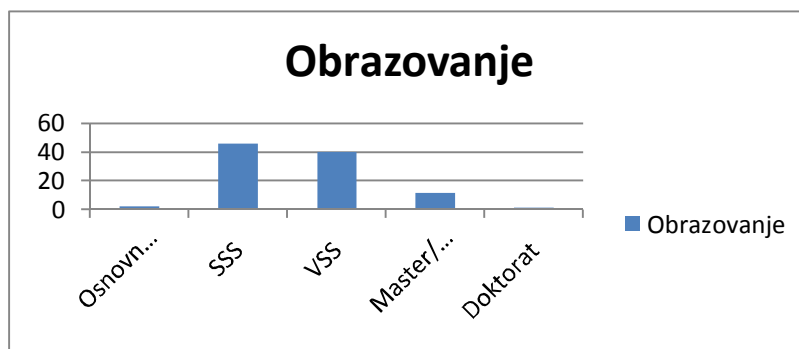
Grafikon 2. Struktura uzorka ispitanika u odnosu na starosnu grupu

Izvor: Istraživački rezultati autora

Iz grafika 2, vidimo da se ukupan broj ispitanika karakteriše sljedeći starosnim grupama, 34 ispitanika starosti 18-25 godina, 32 ispitanika starosti 26-5 godina, zatim 10 ispitanika starosti 36-45 godina i 24 ispitanika starosti 45 godina i više. Podaci pokazuju da je anketom obuhvaćeno najviše osoba starosti 18-25 godina, zatim slijedi grupa ispitanika starosti 26-35 godina.

Grafikon 3. Struktura uzorka ispitanika u odnosu na stepen obrazovanja

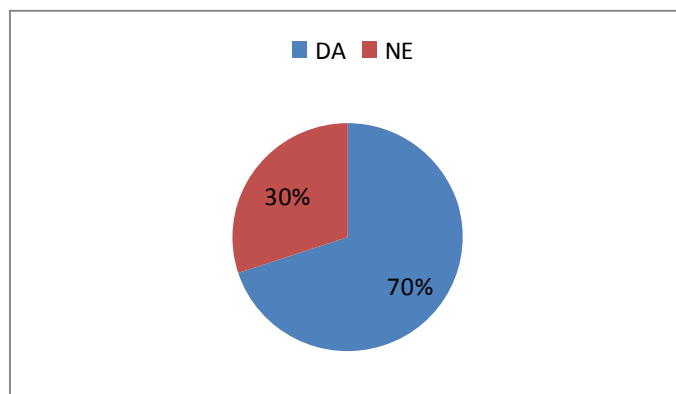
Izvor: Istraživački rezultati autora

Na grafiku broj 3 vidimo da se ukupan broj ispitanika karakteriše po sljedećem stepenu obrazovanja, 1 ispitanik je završio osnovnu školu, 46 ispitanika je završilo srednju školu, 40 ispitanika je sa završenim fakultetom, 11 sa završenim masterom/magistarskim studijama i 1 ispitanik je sa završenim doktorskim studijama. Podaci pokazuju da je anketom obuhvaćeno najviše ispitanika sa završenom srednjom školom.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Već u prvom pitanju, vezanom za Jahorinu, ispitanici su se izjasnili da je Jahorini atraktivna, kao i neke druge poznate turističke destinacije. Ovim pitanjem se akcentiralo na posebnost Jahorine, ali i na razvijenu svijest ispitanika o tome.

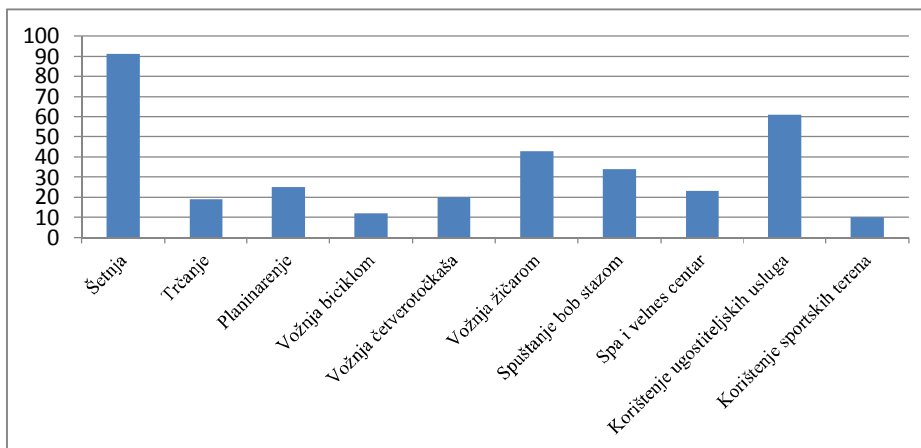
Grafikon 4. Da li je Jahorina atraktivna kao neke druge poznate turističke destinacije?

Izvor: Istraživački rezultati autora

Na pitanje „Da li je Jahorina atraktivna kao neke druge poznate turističke destinacije?“, 70 (100%) ispitanika je odgovorilo potvrdno, a 30 ispitanika (30%) je dalo negativan odgovor, odnosno da ne smatraju da je Jahorina atraktivna kao neke druge poznate turističke destinacije.

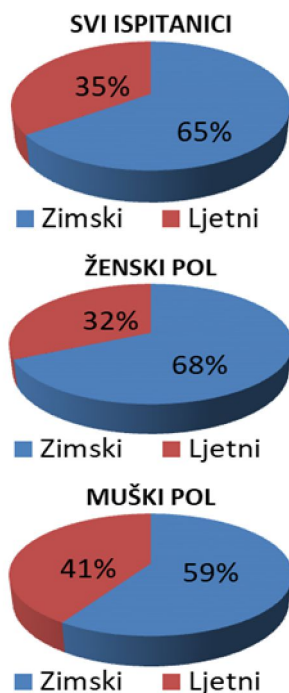
Grafikon 5. Koje aktivnosti preferirate na Jahorini?

Izvor: Istraživački rezultati autora

Na pitanje: “Koje aktivnosti preferirate na Jahorini, 91 ispitanik (91%) je odgovorilo da preferira šetnju, kao aktivnost, 19 ispitanika je odgovorilo da je to trčanje, 25 ispitanika planinari, vožnju bicikla preferira 12 ispitanika, 20 ispitanika odlazak na planinu koristi da bi vozilo četverotočkaš, dok se 43 ispitanika odluče za vožnju žičarom. Novi sadržaj, odnosno spuštanje bob stazom koristi 34 ispitanika, dok se 23 ispitanika odlučuju za spa i velnes centar. Od ukupnog broja ispitanika, njih 61 se odlučuje da koristi neku od ugostiteljskih usluga koje nudi Jahorina, dok njih 10 odlučuje da koristi i sportske terene.

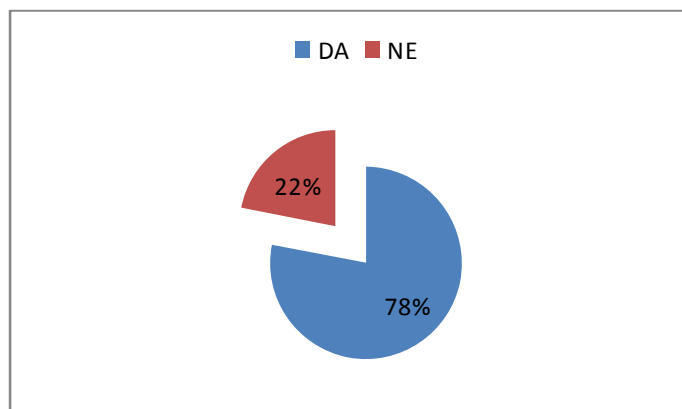
Grafikon 6. Da li više preferirate zimski ili ljetni turizam na Jahorini?

Izvor: Istraživački rezultati autora

Na pitanje: *Da li više preferirate zimski ili ljetni turizam na Jahorini*, 65 ispitanika je odgovorilo da više preferira zimski, a njih 35 ljetni turizam. U tih 100 ispitanika, 45 ispitanika ženskog pola je odgovorilo da preferira zimsku, a 21 ispitanika da preferira ljetnu sezonu. 20 ispitanika muškog pola je odgovorilo da im više odgovara zimska sezona, dok se 14 ispitanika odlučilo za ljetnu sezonu.

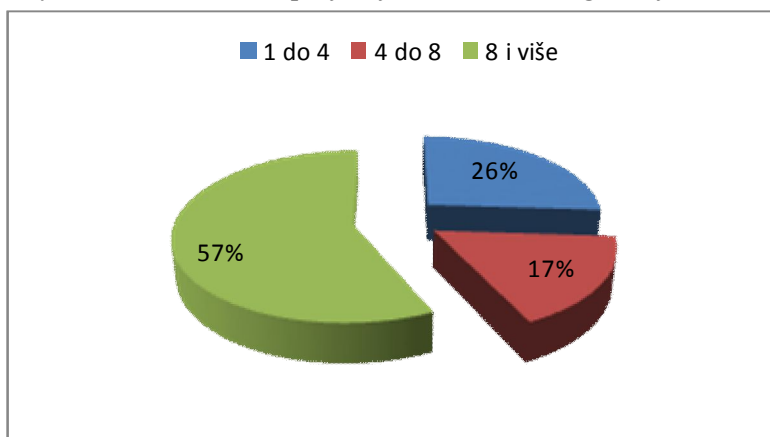
Grafikon 7. Da li ste zadovoljni ponudom na Jahorini u ljetnoj sezoni?

Izvor: Istraživački rezultati autora.

Sljedeće pitanje: *Da li ste zadovoljni ponudom na Jahorini u ljetnoj sezoni*, 78 ispitanika je odgovorilo da je zadovoljno ponudom, dok njih 22 nisu zadovoljni ponudom na Jahorini u ljetnoj sezoni. Obrazložili su razloge svog nezadovoljstva, kroz nedostatak sadržaja, sportskih terena, biciklističke staze, pored toga naveli su da je i u ljetni sadržaj potrebno ulagati kao i u zimski, neki od ispitanika su odgovorili da im fali otvoreni bazen, atrakcija jahanja konja i slično.

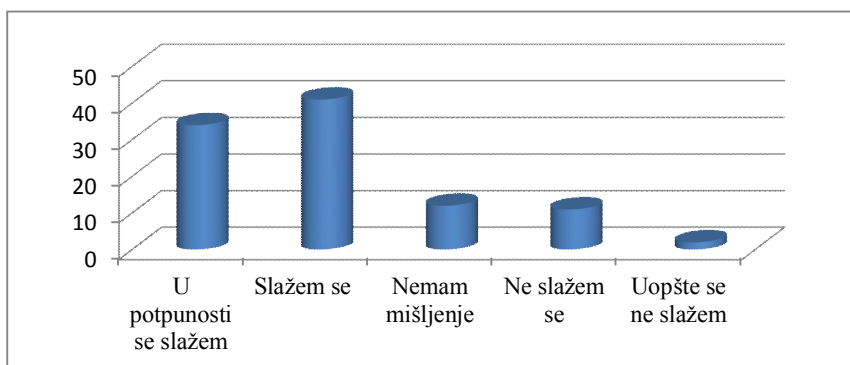
Grafikon 8. Koliko često posjećujete Jahorinu na godišnjem nivou?

Izvor: Istraživački rezultati autora

Na sljedeće pitanje: *Koliko često posjećujete Jahorinu na godišnjem nivou*, 26 ispitanika je odgovorilo 1-4 puta, 17 ispitanika je odgovorilo 4-8 puta godišnje, a više od 8 puta godišnje 57 ispitanika posjećuje Jahorinu na godišnjem nivou.

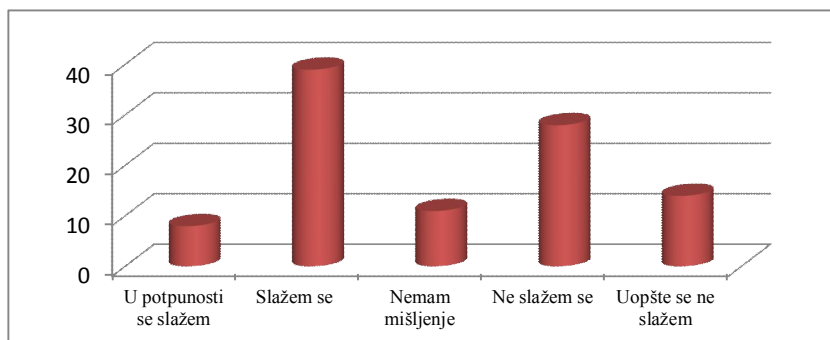
Grafikon 9. Cijene usluga na Jahorini su visoke

Izvor: Istraživački rezultati autora

Sljedeća konstatacija glasi: *Cijene usluga na Jahorini su visoke*; 34 ispitanika su se složila u potpunosti sa navedenom konstatacijom, 41 ispitanik je odgovorio da se slaže, 12 ispitanika nije imalo mišljenje, 11 ispitanika se nije složilo, a 2 ispitanika se uopšte nisu složila sa navedenom konstatacijom.

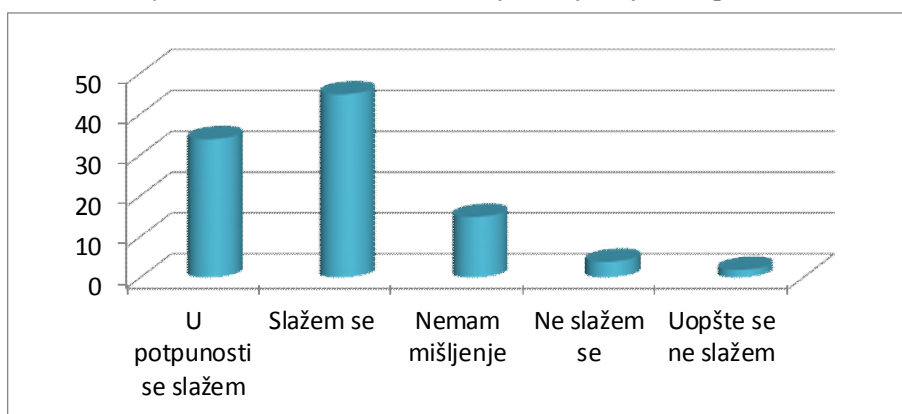
Grafikon 10. Infrastruktura na Jahorini je dobra

Izvor: Istraživački rezultati autora

Za narednu konstataciju: *Infrastruktura na Jahorini je dobra*, dobijeni su sljedeći rezultati, 8 ispitanika se u potpunosti složilo, 39 se slaže, 11 ispitanika nema mišljenje, 28 ispitanika se ne slaže, a 14 se uopšte ne slaže da je infrastruktura na Jahorini dobra.

Grafik 11. Na Jahorini ima dovoljno smještajnih kapaciteta

Izvor: Istraživački rezultati autora

I, na kraju, postavljena je još jedna skala, kojom je konstatovano da *Na Jahorini ima dovoljno smještajnih kapaciteta*, 34 ispitanika su se u potpunosti složila, 45 ispitanika je odgovorilo da se slaže, 15 ispitanika nisu imali mišljenja, 4 ispitanika su odgovorila da se ne slažu, a 2 ispitanika se uopšte nisu složila da na Jahorini ima dovoljno objekata za smještaj turista.

7. ZAKLJUČAK

Olimpijski centar "Jahorina" je u prethodnom periodu realizovao značajne investicije. Te investicije su se odnosile na modernizaciju postojećih kapaciteta za prevoz skijaša i na izgradnju novih. Realizacijom ovih investicija, Olimpijski centar se u velikoj mjeri približio zimskim centrima u regionu u pogledu kapaciteta kojima raspolaže. Međutim, da bi se centar pozicionirao na tržištu kao destinacija koja može da pruži najkvalitetniju uslugu potrebno je da se ulaganja nastave. Razvoj Jahorine kao turističke destinacije nije moguć bez adekvatne infrastrukture. Problemi razvoja infrastrukture (a naročito turističke) najviše se ogleda u nedostatku finansijskih sredstava, što je posebno izraženo nakon svjetske ekonomske krize. Zbog toga je potrebno, osim već ustaljenih metoda finansiranja projekata pokušati iznaći neke nove načine realizacije projekata. Pored naprijed navedenog,

jedan od ključnih problema Jahorine kao turističkog centra odnosi se na nedovoljno razvijenu turističku ponudu u ljetnom periodu. Pretpostavka egzistencije i uspješnog poslovanja svih MSP (bez obzira iz kojeg sektora dolaze) je poslovanje tokom cijele godine. Trenutna situacija na Jahorini je takva da se jedino u zimskim mjesecima može očekivati obilan priliv gostiju, dok su ljetni mjeseci dosta siromašni po tom pitanju, iako se posljednjih godina aktivno radilo i na bogaćenju ljetne turističke ponude i u značajnoj mjeri se popravilo to stanje. U skladu sa tim, OC "Jahorina" treba staviti poseban naglasak na kreiranje primamljive ponude za turiste u ljetnim mjesecima. Turistički sadržaji na Jahorini postaju sve interesantniji za strane turiste i nova tržišta, pa možemo reći da Jahorina više neće biti atraktivna samo zimi, već da će biti dovoljno atraktivna za turiste 365 dana u godini, čime je naša hipoteza da *postoji prostor za poboljšanje turističke ponude i atraktivnosti Jahorine kao turističke destinacije u ljetnom periodu* dokazana. U uvodnom dijelu rada postavili smo cilj istraživanja, da se ispitivanjem mišljenja lokalnog stanovništva, ukaže na postojeće stanje na Jahorini u ljetnom periodu te da se na osnovu toga dokaže da ova planina, iako ima potencijal, nema razvijenu turističku ponudu za ljetni period u mjeri u kojoj bi trebalo. Na osnovu toga, istraživanjem i sprovođenjem ankete došli smo do zaključka da Jahorina u određenoj mjeri ima dobru ljetnu sezonu, uz neophodnu nadogradnju ljetnjeg sadržaja. Svjesni smo da prije 4 godina Jahorina nije bila planina ni za ljetnji ni za zimski turizam, ali se to promijenilo u zadnjem periodu, i na osnovu toga u ovom slučaju ljetnja sezona doživljava veliku ekspanziju, ali je neophodno još ljetnjih sadržaja i kao što su u anketi naveli ispitanici, gdje su najčešće navodili primjere razvijenog Zlatibora i da se Jahorina mora ugledati na Zlatibor, gdje ne postoji sezonski turizam i gdje posluju preko cijele godine, kao i bogat sadržaj koji privlači turiste i gdje je prilagođen za sve starosne dobi.

LITERATURA

- Direkcija za ekonomsko planiranje BiH (2019), link: www.dep.gov.ba/StrateskiokvirBiH.pdf, datum pristupa: 27.11.2020. godine.
- Gnjato, R., Trbić, G., Marinković, D., Gnjato, O., Lojović, M. (2005). *Republika Srpska – turistički potencijali*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo
- Jegdić, V. (2012). *Turizam i lokalni razvoj*, Fakultet za sport i turizam TIMS, Novi Sad.
- Kohler T., Walther P., Imbach K., Lutz U., Frey L. (2002). *Mountains of the World – Sustainable Development in Mountain Areas*, Mountain Agenda 2002, Centre for Development and Environment (CDE), Institute of Geography, University of Berne, 4-19.
- Maksin, M., Pucar, M., Korać, M., Milijić, S. (2009). *Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu*, Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Perišić D., Derić B. (1995). *Teritorijalizacija regionalnog razvoja Srbije, u: Prostorno planiranje, regionalni razvoj i zaštita životne sredine*, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd.
- Vladušić, Lj., Hršum, A., Ikić, T., Bojović, A., Krunić, B. (2013). *Mala i srednja preduzeća u funkciji razvoja turizma, na primjeru OC Jahorina*, Zbornik radova, II naučno stručna konferencija Jahorinski poslovni dani: preduzetništva, gastronomije i turizma, Univerzitet u Istočnom Sarajevu.
- Zvanična internet stranica Olimpijskog centra Jahorina, link: <https://www.oc-jahorina.com>, datum pristupa: 27. 11. 2020. godine.